

Läseriet i Orsa och Elfdalen 1852-1854 /

Herlenius, Emil,

36 D Br. Fol.

National Library
of Sweden

Bygghuset
Sv.
(För)
5
Fol. partf.

LÄSERIET I ORSA OCH ELFDALEN

1852—1854

av

Emil Herlenius.

FALUN
FALU NYA BOKRYCKERI-AKTIEBOLAG
1914

Kungl. biblioteket

0 0000 000024913

Läseriet i Orsa och Elfdalen 1852—1854.

Varifrån den religiösa rörelse, som är känd under namnet Orsa- och Elfdalsläseriet, leder sitt ursprung, därom behöfver man ej vara i tvekan. Spåren leda med tillräcklig tydlighet tillbaka till Norrland, Helsingland och Stockholm. Norrlandsläsarnas protester mot »nyböckerna» är bekant, och år 1845 ingingo de åter till konungen med en besvärsskrift, vari de uppgåvo vissa ställen i de ifrågavarande böckerna såsom oriktiga och begärde att återfå de gamla eller om detta ej kunde ske, att åtminstone deras barn måtte bliva döpta och de själva avlösta efter den gamla handboken. Fem år senare säga de i en skrivelse, daterad Skellefteå den 29 november, att »då de anse det nya dopformuläret oriktigt och därför själva döpa sina barn efter det gamla, vilket prästerna vägrat, så dömas de för gäckeri med dopet, och prästerna låta genom kronobetjäningen uttaga barnen för att döpa dem ånyo efter nya handboken. Då de av samvetsskäl icke kunna emottaga den heliga nattvarden efter statskyrkans nya handbok utan utdela och annamma den sins emellan med största andakt och djupaste vördnad enligt det formulär, som finnes i gamla handboken, så bliva de ävenledes dömda för sabbatsbrott och gäckeri med det heliga sakramentet.» — Även i Helsingland började i mediet av 1840-talet, särskilt genom hedbergianismen, missnöje uppstå med de andaktsböcker, som dittills använts, såsom Linderot, Nohrborg m. fl. och många tyckte sig finna, att kyrkan uti nyböckerna avvikit från luthersk lära och kyrkoordning. Avlösningen efter den nya handboken fick namnet katolsk*), och då prästerna ej ville begagna den gamla, ansågos de trogna äga rätt att själva utvälja och tillsätta lärare, som predika och förvalta sakramenten. Ur ett brev, daterat i början av år 1853, heter det: »Vi klagade för våra prelater, men de gåvo oss blott avvisande svar och riktade sedermera sina predikningar mot oss och påstodo, att vi voro förvillade, bedragna och förförda, och våra samveten kommo i stor jämmer och nöd. — — I Guds ord stod vad till görandes var: att fly alla främmande röster och intet hava att skaffa med dem som hylla och förkunna falsk lära, samt att vi vid Guds onåd och själaskada tillgörandes skulle fritt och uppenbarligen icke blott med ord utan även med gärningar bekänna den himmelska sanningen, vilket senare skulle tillgå på det sättet, att vi utur vår egen hop skulle kalla och tillsätta en eller flera, som åt oss framräckte de redan färdiga hävorna, ordet och sakramenten.» I Stockholm fanns vid samma tid en separatistisk församling, som till ledare hade kapten J. C. Berger, körsnären David Forssell, lagman Cassel m. fl. och bland vilken funnos åtskilliga skrifter, som voro riktade mot katekesen, psalmboken och handboken.

*) Se Hudiksvallsläsarnas av A. Wiberg skrivna försvar inför rådhusrätten den 25 november 1850.

I slutet av 1840-talet stodo personer i Orsa och Elfdalen i livlig förbindelse med de tre nyssnämnda orterna. Redan tidigare eller år 1842 började samlingar hållas, vid vilka fiendskap och ovilja mot statskyrkan och prästerskapet uppväcktes av ledarna. Den förste av dessa ledare torde hava varit skraddaren Anders Blomberg från Helsingland, vilken nyssnämnda år för en tid bosatte sig i Orsa. Denne Blomberg, som senare övergick till Erik-Jansismen, gjorde sig känd för synnerligen hätska utfall mot prästerna, som blott voro värda att »kastas på dynhögen». — År 1842 eller 1843 hemkommo till Elfdalen två syskon, Niss T. Nilsson i Klitten och hans syster Anna, vilka i Norrland idkat gårdfarihandel och därunder kommit i nära beröring med läsarna. Genom dem uppstod i nämnda socken en andlig rörelse, och ledarna av densamma blevo Dys Erik Ersson och Klockar Lars Jonsson i Holen. En av de ivrigaste kvinnliga medlemmarna flyttade till Orsa, där hon bosatte sig som skollärarynna. Hon och en från Helsingland anländ man, Hybjörns- eller Kila-Jonas, besökte by efter by i Orsa och höllo överallt konventiklar under åren 1849 och 1850. Samtidigt anlände från Stockholm två orsakullor, Näs Anna Persdotter och Slott Anna Persdotter, vilka under några år haft tjänst i huvudstaden, medförande därifrån en del skrifter och brev. Den förra hade upprepade gånger varit hos Forssell och samtalat med honom i andliga ämnen. Genom dessa personers verksamhet uppstod särskilt bland ungdomen en livlig rörelse, ledd av Annas bror, Näs Per Persson i Slättberg, och ynglingarna Dordlofva Erik Ersson i Oljonsbyn och Bäcker Anders Andersson i Stenberg.

I Orsa började prästerskapet år 1850 med oro betrakta det växande läseriet, och snart funno de sig föranlättna att varna läsarna, som de redan nu kallades, med avseende på skrifter, som bland dem voro i omlopp, såsom Zions sänger m. fl. — Ännu höllo sig likväl läsarna vid kyrkan och gingo understundom till prästerna på söndags-eftermiddagarna och bådo dem att läsa några av sina predikningar, vilket alltid beviljades. Men den alltmer tilltagande korrespondensen med personer i Stockholm och Hudiksvall — särskilt nämnas Forssell och Berger samt ledaren för läsarna i Hudiksvall, fabriksarbetaren Sven Edlund — ävensom uppmuntrande brev från den då i Amerika boende Anders Wiberg förde dem snart in på avsöndringens väg. Även rådman Henschen i Uppsala stod vid denna tid i skriftlig beröring med dem. Under senare hälften av 1851 började församlingsboar klaga över att läsarna under gudstjänsten störde andakten genom sina anmärkningar över predikan så väl till varandra inbördes som till de närmast i kyrkan sittande. Fortsatta varningar och förmaningar, både enskilt och vid husförhören, började bemötas med hån och trots, och särskilt riktade sig läsarnes ovilja mot avlösningsformuläret och mot ps. 294, som de ansågo fordra mera än de kunde uppfylla. Den 12 oktober 1851 gingo Gumulda Jonas Jönsson och Dordlofva Erik Ersson i Oljonsbyn oskriftade till nattvarden. Några veckor därefter och under juldagarna höllos samlingar under gudstjänsten hos nyssnämnda Gumulda Jonas Jönsson samt Gref Hans Ersson i Kyrkbyn, varvid Dordlofva Erik Ersson, Näs Per Persson samt Lorentz Lars Ersson och Maser Anders Persson i Hansjö voro ledare

och föreläsare. Nyårsdagen 1852 framgingo Näs Per Persson med hustru och syster, hustru Bärtas Anna Hansdotter i Oljonsbyn samt Jämtpers Jöns Jönsson i Viborg oskriftade till nattvardsbordet. Den tjänstgörande prästen, som igenkände flera av dem, gick dock dessa förbi vid nattvarldsutdelningen.

Såväl nyårsdagen som följande helgdagar höllos samlingar i Oljonsbyn, Slättberg och Hansjö, varvid omkring 60 personer närvaro. De flesta av dem voro mellan 18 och 30 år, många hade nyligen konfirmerats och blott få voro gifta.

Den 8 januari inkallade emellertid v. pastor J. Abenius läsarna till förhör, varvid de flesta voro närvarande och blevo upptecknade. Fastän Abenius vid detta tillfälle ej inlät sig i något andligt samtal med dem, utforo dock några i grovheter mot honom, såsom Bärtas Anna Hansdotter, som kallade gudstjänsten i kyrkan för »afguderi,» och Dordlofva Erik Ersson och Näs Anna Persdotter, vilka benämnde den »en krigstjänst av djävulen mot Guds barn». — Byss Erik Jönsson i Stenberg sade, »att prästen var ledsen, att hans nattvarlds barn blivt tagna från djävulen till Gud», och Lorentz Lars Ersson och Hol Anna Persdotter i Hansjö kallade kyrkan »en röverkula och en mördarkula». — Tillfrågade om de vidkändes dessa yttranden svarade de ja, varvid några andra förklarade, att de instämde, »allt med fräcka åtbörder och nästan skrott».

Omedelbart efter förhöret insände Abenius till Konungens Befallningshavande i Falun en berättelse om förhållandena och tillade som sin mening, att hela partiet hyste antinomistiska och herrnhutiska villomeningar, vilka blivt dötörda genom personer och skrifter från Stockholm och Helsingland. Därjämte hemställde han, om han icke under avvaktan på K. B:s åtgärd för detta mål borde neka bevis eller färdpass, om någon av de anmälda personerna ämnade begiva sig ut på färdresa med slipstenar.

K. B. anmälde förhållandet till domkapitlet med yttrande om att de angivna personerna torde böra ytterligare varnas och upplysas, innan de drogos för rätta, men hade K. B. dock funnit sig föranlätan att överlämna Abenii skrivelse till landsfiskalen med erinran om den behandling av ärendet, som föreskrives i Kongl. Br. den 15 december 1762 och 20 januari 1837. Domkapitlet å sin sida uppmanade Abenius att vidtaga nödiga åtgärder, att de personer, som oskriftade begått H. H. Nattvard, bleve till laga ansvar fällda, varjämte prosten P. U. Boëthius i Rättvik fick i uppdrag att anställa förhör och meddela undervisning och varning till de personer, som varit ledare och föreläsare vid samlingarna.

Den 7 februari höll prosten Boëthius därför förhör i Rättvik med Dordlofva Erik Ersson, Näs Per Persson och Maser Anders Persson*). Lorentz Lars Ersson och Gumulda Jonas Jönsson hade med kallelsen icke kunnat anträffas, emedan de, oaktat Abenius nekat dem färdpass, dock begivit sig ut på sina färdresor. Vid förhöret voro närvarande komminister Stenman, skolmästaren v. pastor Bärssell och adjunkterna Barcheus och Johansson. De inkallade erkände, vad som lades dem till last, och försvarade sina yttranden om den allmänna gudstjänsten och prästerskapet med åberopande av Kristi straffal till fariseerna. Dordlofva Erik Ersson förklarade som orsak till att de oskriftade gått fram till nattvarden, att »avlösningsformuläret i nu

*) Den förstnämnde var då 18 år, de båda andra 3 à 4 år äldre.

gällande handbok innehåller en djävulälära, ithy att i Guds ord ingenstädes fordras för syndernas förlåtelse någon viss och bestämd grad av syndabekännelse före tron». — Efter erhållen tillrättavising för det okristliga i ett sådant yttrande erinrades han om Ordspr. Bokens ord 28:13: »Den sin missgärning bekänner och övergiver, han skall få barmhärtighet», i vilka ord de i avlösningens formuläret intagna villkoren av syndabekännelse och bättring visades hava tillräcklig grund. Detta kunde han ej heller bestrida men invände dock ytterligare, att i dessa ord ej fordrades någon viss grad av syndabekännelse och bättring, något som han ansåg ligga i orden »allvarlig» och »uppriktig» i avlösningens formuläret. Tillfrågad om han trodde, att en blott läpparnas bekkännelse och ett blott för nattvardsdagen företaget avhållande från grövre synder vore nog, erkände han, att ett sådant förhållande vore skrymteri. Likväl framhårdade såväl han som de båda övriga i sitt påstående, att avlösningen borde vara ovillkorlig, och försäkrade, att sakramentet förlorade sin gudomliga betydelse, då Guds gåva, syndernas förlåtelse, gjordes beroende av något så otillförlitligt som en människas bekkännelse, tro och bättring. Varken upplysningar eller förmaningar kunde härvidlag något utträtta. När de därefter tillfrågades, varför de icke ville gå i kyrkan, förklarade de orsaken därtill vara, att prästerskapet i Orsa förkunnade en falsk lära, utan att de dock kunde eller ville speciellt uppgiva, vilken denna falska lära vore. Blott i allmänhet påstodo de, att det ej lärdes efter Guds ord och de symboliska böckerna, och som bevis anförde de, att »prästerne yrkade, att man efter fallet ur döpelsenåden skall gripa till bättringen för att återfå den,» vilket de trodde vara falskt, och till försvar för sin mening återopade de en predikan av Luther på söndagen efter nyåret, upptagen i hans epistelpostilla under n:o 83, 23:dje stycket, vilket därtför för dem upplästes och förklarades. Även katekesen påstods innehålla falsk lära, särskilt svaren på frågorna 92 och 109, helt och hållet i samma syftning och med enahanda ord som de norrländska läsarna. Prostens försök att förklara styckenas rätta mening ledde blott till att de svarade, att han i sin förklaring ådagalagt, att icke heller han vore lärd av Gudi. Dessutom påstodo de, att katekesen innehöll ännu flera falska läror, utan att dock nämna något speciellt. Med anledning av Abenii åsikt, att de skulle hysa antinomistiska eller herrnhutiska villfarelser, sökte prosten utforska deras föreställningar om lagen och nåden, men han kunde ej finna någon annan avvikande mening, än att de hade en viss benägenhet att tro på den pånyttföddes fullkomliga syndfrihet*). På frågan, om de ej erkände återfall ur nåden möjlig och att en sådan verkligen skedde genom uppsåtliga synder, förklarade de, att den som beginge sådana synder, därigenom ådagalade, att han aldrig haft en rätt tro eller annammat Jesum. Till bevittnande av sin renlärighet förklarade de till sist, att de icke i det ringaste ville avvika från Guds ord och de symboliska böckerna. Prosten uppmanade dem med anledning därav att ej uppväcka split och söndring i församlingen genom konventiklar, vilka ej hade något som helst fog för sig, då i kyrkan ingen ägde rätt att lära något, som stod i strid med bibeln och de symboliska böckerna, men denna uppmaning var tåfång. I stället yttrade de, att om det skulle kosta deras liv, kunde

*) Det låter tänka sig, att denna åsikt kommit från Erik-Jansismen, som sju år förut hade ej ringa utbredning i flera dalasocknar, t. ex. Mora, och till vilken skraddaren Blomberg slutit sig.

de icke avhålla sig från sådana sammankomsters hållande, emedan de mera måste lyda Gud än människor, och det ålåg dem, som visste sig vara ett andligt prästerskap, att förkunna hans dygd, som dem kallat haver från mörkret till sitt underbara ljus. Endast det ville de lova, att om det i kyrkan predikades enligt bibelordet och de symboliska böckerna eller åtminstone Luthers skrifter där förelästes, så skulle de med glädje till kyrkan återgå.

När sålunda varken undervisning eller förmaningar hade någon verkan, ansåg sig prosten böra läsa upp för dem Kongl. Maj:ts stadga och påbud av den 20 mars 1735, § 4 jämte konventikelplakatet, men även detta gjorde ej intryck på dem, utan förklarade de fast mera, att de voro redobogna att lida allt för sanningens skull, och visste, att den dag skulle komma, då det blev uppenbart att de lidit oskyldigt.

Enahanda var förhållandet vid det förhör, som prosten Boëthius höll med Gumulda Jonas Jönsson och Lorentz Lars Ersson den 5 april. Samma orsaker anfördes av dem för deras separation från kyrkan, och för såväl förmaningar som varningar visade de sig oemottagliga. Någon egentlig irrlärighet hos dem själva kunde prosten dock ej upptäcka.

Under tiden hade allt flera oordningar föranletts genom läsarnas uppträdande. Att av de tio personer, som dels gått oskriftade till nattvarden, dels fällt smädliga yttranden om religionen, åtta blevo av häradsrätten dömda till böter och kyrkoplikt (de två andra hade ej infunnit sig utan skulle inställas på sista rättegångsdagen den 29 mars), göt endast olja på elden. De dömda hoppades att bliva frikända i hovrätten, och rådman Henschen hade lovat att åtaga sig deras sak. Därtill kom från kapten Berger i Stockholm ett brev, adresserat »till de kristna i Orsa» och av innehåll, att Guds barn i Stockholm fröjda sig över deras tro och uppmana dem till ståndaktighet, enär de i alla fall skola »regera på jorden», bedjande dem att tillika skriva och underätta om deras strider och vedermödor. Vid de i början av mars hållna husförhören ägde flera störande uppträden rum. Den 3:dje höll v. komminister A. Roth ett dylikt förhör i Slättberg. Man hade nyss uppläst och utvecklat frågan i Lindblomska katekesen: »Varför säger du jag tror?», då Näs Anna Persdotter, som för det mesta suttit i kammaren innanför och spunnit, kom utrusande och föll Roth i talet och kallade honom »skvallrare» samt uppmanade honom med häftiga ord och åtbörder att »genast sluta, intet tala något mer, ej ett Guds ord mer». — Hennes bror yttrade också några ord angående samma katekesfråga, men i en foglig och saktmodig ton, och då Roth förklarade hans missförstånd, sade han sig vara nöjd. En stund därefter uppmanades Anna att läsa, och när hon erhöll frågan: »Var finnes då denna kyrka?», framträdde hon »med blossande ansikte och vilda ögonkast» och förklarade, att hon aldeles icke ämnade besvara den framställda frågan, och sade sig hava övergivit den falska läran. De närvarande betygade i allmänhet sin ledsnad över hennes beteende, men läsarna tycktes däremot gilla det.

Den 8:de höll Abenius husförhör i Hansjö Ytterby. Flere av läsarna voro frånvarande, och pigan Hol Anna Persdotter (23 år gammal) kom först vid förhörets slut, och då hon av pastorn tillfrågades om orsaken därtill, svarade hon övermodigt, att »hon kunde ej vara med, där Guds ord ej fanns». — Abenius föreställde henne det orätta i denna dom, då hon ej varit med och sålunda ej kunde veta vad som blivit

läst, samt varnade henne för smädefulla yttranden, men hon började då utfara ännu håltigare och sade, att hon skulle tala och ej kunde tiga. Hennes mor och andra uppmanade henne till tystnad fast förgäves, men då Abenius till sist anmodade uppsyningsmannen att leda ut henne, gick hon självmant. — En bonde, Grå Erik Hansson, anmälde dagen därpå, att samma Anna övertalat hans femtonåriga dotter att icke vara med i konfirmationsundervisningen, och detta hade haft den verkan, att föräldrarna ej kunde förmå henne att gå dit. — Sagda dag hölls förhör i Hansjö Övrebys församling, varvid såsom åhörare infunno sig flere av läsarna, bland andra ynglingarna Spännar Lars Larsson och Maser Anders Persson. Den förre avbröt förhöret med utropet, att »döpselseformuläret var falskt», och då han vid förhörets slut framropades för att göra reda för sitt yttrande, rusade han fram och förklarade häftigt, att han icke ville läsa; katekesen vore en kättarebok, den hade han gått ifrån. Då Abenius på hans anmärkning, att döpselsen, som var ett nådsförbund, efter handboken blev ett lagförbund, erbjöd sig att utreda denna sak, inföll Maser Anders Persson, att detta ville de ej höra; »de hade nog förut hört, att pastorn kunde vränga det, så att det ginge ihop». — Den 17:de höll Abenius förhör i Oljonsbyn. Då Gumulda Jonas Jönssons nioåriga gosse skulle läsa, hade han ej läst mer än Luthers lilla katekes, och fadren förklarade, att han ej skulle läsa »storkatekesen», varvid Dordlofva Erik Ersson inföll, »att man ej borde läsa en kättarebok». — Under förhöret stördes sedan ordningen betänkligt av de båda männen. Den förre utropade, »att det ej anstode pastorn att försvara falsk lära», och den senare, »att han ej finge rasa så». Vid förmaningstalet efteråt uppsteg Gumulda Jonas Jönsson och yttrade med hög röst, »att han ej längre ville höra på pastors pladder», samt gick sin väg.

Strax därefter skulle Abenius i en annan stuga meddela nattvarden åt Dordlofva Erik Erssons farmor, avskedade soldaten Frimodigs hustru, som var sjuk. Flere av läsarepartiet infunno sig därvid, och just då avlösningen efter handboken förkunnades, avbröts den av den nyssnämnde mannen, som utropade, »att denna avlösning var falsk, det skulle sägas: ske dig, såsom du tror», och det var svårt att förmå honom till tystnad.

För övrigt hördes på flere ställen i socknen klagomål från föräldrar, som ej kunde förmå sina barn att lyda utan i stället fingo till svar: »Vad bryr jag mig om vad du säger! Du går i helvete, jag är Guds barn; man måste mera lyda Gud än människor». — Det var förnämligast barn och ungdom, som gjordes till föremål för läsarnas lockande och tubbande, och den allmänna sägningen var, att när en person tre gånger bevistat samlingarna, så är han viss om sin salighet och förklaras helig. Alla övriga förpassas utan pardon till helvetet. Samlingarna pågingo oavbrutet, även under den allmänna gudstjänsten, och ivriga försök gjordes ständigt, särskildt av Näs Anna Persdotter, att värva proselyter. Vid samlingarna lästes Luthers kyrkopostilla, i synnerhet de predikningar, där Luther far ut mot de påviska, emedan läsarna i dem sade sig igenkänna statskyrkans medlemmar och i lutheranerna naturligtvis sig själva. I stället för psalmboken användes Zions sånger. Dessutom fingo de böcker och skrifter tillskickade från trosfränderna i Stockholm, Gefle och Norrland.

Pastorsämbetet i Orsa förbjöd vid denna tid alla av läsarepartiet att tills vidare begå nattvarden. Det oaktadt hade söndagen den 14 mars tre systrar anmält sig

till skrift. De fingo förnyad tillsägelse att avhålla sig därifrån men deltog ändå i skriftermålet, och tvärtemot ytterligare varningar framträdde de till altaret. Förbigångna vid sakramentets utdelande kvarstodo de vid disken, tills alla nattvardsgästerna avlägsnat sig.

Med anledning av allt detta sände pastor loci, prosten O. U. Arborelius, anmälningsskrivelser både till K. B. och biskopen. I den förra hemställer han, att K. B. måtte förstärka landsfiskalen, som anmält sig hindrad att fortsätta målet med läsarna den sista rättegångsdagen eller den 27 mars, hos hovrätten anhålla, att detta mål måtte få, så fort ske kan, vid extra ting upptagas och behandlas. Brevet till biskopen slutar med följande ord: »Ack om Herr Biskopen måtte nästa sommar få anledning att besöka Dalarna och med detsamma vår församling, som i 50 år varit i saknad av en sådan lycka».

Domkapitlet hade emellertid med anledning av rapport från prosten Boëthius beslutit, att Dordlofva Erik Ersson, Näs Per Persson och Maser Anders Persson skulle inställa sig till förhör den 31 mars kl. 12. De tre inkallade anträdde därför till fots den långa och besvärliga resan till Västerås och begagnade tillfället att överallt under vägen hålla konventiklar*). — Inför domkapitlet fingo de fritt och otvunget framställa sina åsikter och erhöilo kärleksfulla och allvarliga förmaningar att ej väcka split och oenighet i församlingen genom sitt uppträdande, då de borde betänka, att de voro unga, oerfarna och olärda män, som därför hade att underkasta sig sina lärares och sin överhets myndighet. Om de än icke trodde, att domkapitlets medlemmar hade den rätta andan, så borde de förstå, att dessa män dock hade vetenskaplig insikt i allt som hörde till dessa frågor, samt erfarenhet nog att bedöma, om ej rörelser av liknande art, som förut visat sig, genom sin oriktiga grund själva gått sin lösning till mötes. Allt var dock förgäves. Med hårdnackad envishet fasthöllo de samma åsikter, som de under samtalet med prosten Boëthius yttrat, och intet kunde rubba dem därifrån. Liksom de norrländska läsarna ville de på intet sätt vidgå, att bättring borde föregå och helgelse efterfölja tron. Nohrborgs postilla angreps som varande oriktig, och då de uppmanades att uppgiva något särskilt ställe, som de ogillade, nämnde Näs Per Persson en predikan på 8:de söndagen efter Trinitatis, vari det heter: »Det åligger mig därför nu i denna föresatta betraktelse att visa, att ehuru en heligandel och goda gärningar icke äro nödvändiga till saligheten och till en för Gud gällande rättfärdighet, varigenom saligheten skall vinnas, så äro de likväl nödvändiga för en kristen, som skall bliva salig». Han ansåg, att denna mening innehöll två varandra motsägande satser, och inga upplysningar eller förklaringar kunde förmå honom att frångå denna åsikt. Endast så mycket ville han medge, att ehuru Nohrborg i sina predikningar efterlämnat en falsk lära, så torde

*) Maser Anders Persson skriver därom i ett brev: »Vi tyckte nog det vara besynnerligt, att bortlupna får skulle uppsöka herden och det på långt avstånd. Vi voro nog villrådiga, om vi skulle lyda kallelsen och gå godvilligt dit. Men emedan det icke var någonting, för vilket vi så mycket fruktade, som för att sätta någon fläck på Kristi namn och kränka våra samveten, beslöto vi att göra allt som stod i vår makt, kosta vad det ville. Vi begåvo oss till fots, och efter fem dagars vandring hade vi tillryggalagt dessa 24 mil och anlände till Västerås dagen innan vi skulle ställas inför det stora rådet».

han likväl med avseende på vad berättelsen om hans sista stunder innehöll, fått en salig ändalykt. Vad prästerskapet i Orsa angick, så var det förnämligast v. komminister Roth, som predikade falsk lära, fastän de icke kunde uppgiva några bestämda utsagor. Mot handboken, katekesen och psalmboken framställdes samma anmärkningar som vid föregående tillfällen*). — Domkapitlet föreslog likväl, då det vore skäl att förmoda, att villfarelserna till största del ägde grund i de tre människors okunnighet om rätta förståendet av vår kyrkas lärosatser, att de skulle kvarstanna i staden en tid för att åtnjuta undervisning, varvid de icke behövde vidkännas någon kostnad. Dordlofva Erik Ersson svarade härpå: »Ja, om I loven att undervisa oss efter Guds ord och Luthers skrifter». — Då biskopen (C. E. Fahlerantz) härtill svarade, att de redan under förhöret borde hava kommit underfund med, att någon annan undervisning än den som överensstämde med Guds ord, icke kunde komma i fråga, genmälde samma man: »Nej, härför hava vi ingen borgen, då I haven försvarat en falsk lära». — Då sålunda inga medel hjälpte, yttrade biskopen till dem följande ord: »Som I nu själva fränsagt Eder den undervisning, som Eder av kristlig kärlek blivut erbjuden, och då I till och med gått så långt, att I förnekat oss förmågan något till Eder upplysning meddela, samt sagt, att vad vi hade att förkunna vore falsk lära, så kunne vi med Eder intet vidare göra. Vi kunne blott bedja Gud för Eder, att han måtte Eder upplysa, och det vilje vi troget och innerligt. Ett förmaningsord må vi ock tillägga: Tron icke på högmotsandan i Eder, utan bedjen om Guds Andas, som är ödmjukt sinne. Inför Eder själva stån I med Eder skuld och bären ansvaret därför. Men ser till, att I icke även samlen på Eder skulden för andras tro, förledande dem till avvikelser från kyrkans heliga lära. Vi böra slutligen icke dölja för Eder, att vi funnit Edra villfarelser hava sin grund i okunnighet om Skriftens hela sammanhang och ensidig uppfattning av enstaka ställen i bibeln. Att Herren måtte giva Eder nåd till en bättre upplysning, därom vilje vi av hjärtat bedja». — Därefter fingo de avträda. Sedan de framlämnat en av Gumulda Jonas Jönsson och Lorentz Lars Ersson författad fullmakt, vari dessa sade sig gilla allt som de tre männen gjorde och yttrade, lämnade de rummet, men vid utgåendet vände sig Näs Per Persson till ledamöterna och yttrade: »Vi kunna ock bedja för Eder», och Dordlofva Erik Ersson sade därpå: »I ären de falska profeter, för vilka Skriften varnar, då I försvaren falsk lära».

Med anledning av förhöret anmodade domkapitlet prosten Arborelius att avfordra komminister Roth alla de predikningar, han hållit i Orsa under år 1851, och insända dem till domkapitlet, som dock ej genast ville vidtaga stränga åtgärder utan ge de felande tid att sitt förhållande rätta. Med anledning av de omtalade uppträderna vid husförhören och emedan flere personer gått oskriftade till nattvarden och ännu andra den 14 mars velat komma fram och tränga sig därtill samt på grund av de störande uppträderna, då pastor Abenius skulle meddela nattvarden åt soldathustrun Frimodig fann domkapitlet skäligen besluta att i skrivelse till K. B. i Falun anmoda vidtaga åtgärder, så att de skyldiga bleve till ansvar fälda. Vidare skulle inrapporteras, om

*) Då det bleve allt för vidlyftigt att referera hela det långa förhöret, så hänvisas till de tryckta protokollen, som äro utgivna från H. O. Forssells officin, Västerås 1852.

Dordlofva Erik Ersson och de två andra fortforo att utsprida villomeningar. Pigorna Näs Anna Persdotter och Hol Anna Persdotter borde anmodas att inställa sig till förhör hos prosten Boëthius.

Så fort de tre männen hemkommit från Västerås, begåvo de sig tillsammans med Gumulda Jonas Jönsson och Lorentz Lars Ersson, vilka samtidigt kommit från Rättvik, där de varit inkallade till prosten Boëthius, till Orsa kyrkoby, där de inköpte vin och vetemjöl. Församlingsbornas förmodan, att läsarne tänkte själva utdela nattvarden, övergick snart till visshet. Den 11 april (påskdagen) hölls nämligen under allmänna gudstjänsten samling hos Gumulda Jonas Jönsson, varvid Dordlofva Erik Ersson meddelade nattvarden åt 23 personer. Detta skedde utan något skriftermål, blott efter uppläsandet av Luthers predikan om nattvarden och några böner. Påföljande söndag skedde detsamma hos Näs Per Persson, då utom 11 äldre personer en 15-årig flicka, som av föräldrarna varit hindrad att gå i skolan och deltaga i årets nattvardsundervisning utan alla andra formaliteter än efter ett jakande svar på frågan, om hon tror på Frälsaren, undfick nattvarden. För övrigt sökte de inför domkapitlet inkallade att utsprida och göra troligt, att de »vunnit på konsistorium», som icke kunnat vederlägga deras satser. Vid sammankomsterna lästes Rutströms och Luthers predikningar samt sjöngos Zions sånger. Därjämte cirkulerade bland läsarna brev och skrifter, som alltjämt inkommo från Norrland, Gefle, Uppsala och Stockholm. Emellertid blevo vid denna tid en mängd av dem instämnda till urtima ting, som av hovrätten på grund av Arborelii skrivelse hade blivit utlyst till början av juli. Detta hade den verkan, att personer, som ännu icke övergått till läsarna men dock bevistade deras samlingar, började draga sig tillbaka. Några proselyter kunde därför det cirka 60 personer starka partiet under denna tid icke göra, utan i stället återgingo tre, och några andra visade sig benägna att lyssna till prästerskapets förmaningar att till kyrkan återvända. Därtill kom även, att Hol Anna Persdotter måst inställa sig till förhör inför prosten Boëthius den 10 maj (Näs Anna Persdotter hade rest till Stockholm), och Gumulda Jonas Jönsson och Lorentz Lars Ersson hade blivit inkallade inför domkapitlet den 19:de. Hol Anna Persdotter erkände vid förhöret vad som förevidades henne; vid hushörelsen kunde hon ej närvara, »emedan Guds ord ej fanns där». Den Lindblomska katekesen sammanblandade lag och evangelium och nedsatte lagen i den 92:dra frågan. Hon befanns äga en tämligen redig kristendoms-kunskap men tycktes omfatta den åsikten, att all otro vore synd mot den Helige Ande, särskilt då den visade sig i förföljelse mot evangelium. I avseende på avlösningen hade hon råkat i svårt bekymmer, »emedan hon råkat i samvetsoro över att hon icke erinrat sig och uppräknat alla sina synder, varför hon även råkat i tvivel om syndaförlåtelse. Men då var hon under väckelse», och numera hade hon ej något tvivel om sitt nådetillstånd. För övrigt hade hon de vanliga beskyllningarna mot avlösningens formuläret, psalmboken och prästerna. Som stöd för sin nattvardsgång sistlidne påskdag anförde hon, att Luther gick oskriftad till nattvarden och hade sagt, att den ej behövde utdelas av präst.

Domkapitlet beslöt, att även hon skulle infinna sig till förhör, som utsattes till den 4 augusti. Den 19 maj ägde förhör rum med de båda männen. Ordföranden meddelade, att då de förut förekallade vid sin hemkomst ej sanningsenligt relaterat förloppet, hade protokollen blivit tryckta och skulle sändas till Orsa, samt förebrådde

de nu inkallade, att de ehuru mogna män, (32 och 34 år) läto sig förledas av unga pojkar och kvinnor, samt frågade dem, om de ville begagna sig av den undervisning, som domkapitlet ville erbjuda dem. De svarade, att de gärna ville detta, om de undervisades i Guds ord, eljest ej. De vanliga klagomålen mot prästerna i Orsa och mot nyböckerna anfördes, och ett längre samtal i ämnet kunde ej bringa dem på andra tankar. Den nya avlösningen hade ej gjort annat än fyllt helvetet. Om syndernas förlåtelse törst och avlåtande sedan talade de oupphörligt och med stor envishet och sade sig hellre vilja sönderslitas än därifrån avvika. Gumulda Jonas Jönsson anförde som falska ställen i psalmboken 202:4, 287:1 och 296:4, och i katekesen klandrades frågan 205. Därigenom att de voro mera upplysta av Guds Ande, kunde de märka, att detta vore surdeg, som genomsyrade hela degen. På frågan, om de i i likhet med de norrländska läsarna hade något att anmärka mot döpelsen, svarade de undvikande. Då de än en gång avböjde förslaget att stanna kvar och undervisa, ifall domkapitlet sörjde för deras uppehälle och ekonomi, erhöilo de en allvarlig och kärleksfull förmaning och varning, varefter de fingo avträda. På biskopens avskedshälsning: »Gud vare med Eder», svarade de: »tack, tack, faren nu väl allesammans!» — och på det hela taget var deras uppträdande betydligt fogligare än de föregåendes. Till urtima tinget i Orsa den 5 juli hade 27 läsare blivit instämnda. Häradsrätten fann sig icke till prövning på urtima ting kunna upptaga åtalet angående enskilda sammankomster, varvid nattvarlden utdelats, men enär under rannsakingen erkändes av Hol Anna Persdotter, Spännar Lars Larsson, Dordlofva Erik Ersson och Gumulda Jonas Jönsson, att dessa vid husförhör åstadkommit förargelse och stört den förrättade gudstjänsten samt haft ogillande yttranden om Luthers lilla katekes, vilket allt måste anses som gäckeri av lättsinne tillkommet, så dömdes de att böta för gäckeri med Guds ord och sakrament 50 daler och för åstadkommande av förargelse under gudstjänst 25 daler, tillsammans 75 daler med 25 Rdr B:co, eller vid bristande tillgång var för sig undergå 19 dagars fängelse vid vatten och bröd.

De bötfällda överklagade målet i Svea hovrätt, varvid de biträdades av rådman Henschen. Dess utslag kom den 27 oktober och lydde, att Dordlofva Erik Ersson m. fl. ej kunde till ansvar ådömas. Maser Anders Persson dömdes för uppträdandet vid husförhöret i Hansjö att böta 16:32 Rdr B:co samt göra pastor Abenius offentlig avbön.

Under sommaren hade läsarnas antal ökats till omkring 100 personer. Deras verksamhet utsträcktes ock till delar av socknen, som förut ej varit besökta. I augusti månad begåvo sig några av ledarna till Bonäs och Maggås i Mora socken för att där värva anhängare, vilket dock ej lyckades. Dordlofva Erik Ersson blev i slutet av samma månad av läsareförsamlingen utvald till själasörjare och präst och förrättade varje söndag gudstjänst i Hansjö, Slättberg och Oljonsbyn, varvid gamla handboken nyttjades och Luthers predikningar lästes. Var tredje söndag utdelades nattvarlden. Utom gudstjänsterna meddelade han sakramentet åt två sjuka kvinnor och en krympling. Två eller möjligen tre minderåriga barn undfingo det utan föregående undervisning eller konfirmation. Även kyrktog han flera barnsängskvinnor och sade sig längre fram skola lysa och viga. Den 27 september döpte han efter den gamla handboken Näs Per Perssons och hans hustrus dagen förut födda barn. Någon tid där-

efter, den 16 oktober, bekräftade han det nöddop, som soldaten Karl Johan Efling i Tandberg verkställt å sin den 17 september födde son samt inlämnade till pastors-ämbetet dopsedlarna med begäran att barnen måtte såsom döpta inregistreras. Även hade läsarna för avsikt att bygga egen kyrka och gjorde anstalter för att inköpa en större trösklada, till vilken de framkört åtskilligt byggnadsmateriel, men planen blev dock snart övergiven. Däremot överenskommo de om bestämd lön för sin själasörjare, vilken lön skulle utgå dels i dagverksskyldigheter vid hans föräldrars jordegendom och dels i kollekt. Vid samma tid eller i mediet av september började Dordloiva Erik Ersson att författa och uppläsa egna predikningar.

Till det den 4 augusti utsatta förhöret infann sig Hol Anna Persdotter ej, varför nytt sådant bestämdes till den 15 september. Hon var då tillstädes, och på frågan, om hon ville emottaga undervisning, svarade hon bestämt nej och tillade: »I ären riktigt de falska profeter». — Dock beslöt domkapitlet, att hon skulle omedelbart begiva sig till domprosten Björling för att av honom undervisas samt återkomma följande dag. Vid besöket hos domprosten visade hon sig ganska mottaglig för hans skäl och jämkade flere gånger på sina meningar, så att han till sist knappast kunde upptäcka någon irrlärighet, blott ensidighet i vissa punkter. Då hon dagen därpå tillfrågades av domkapitlet, om hon ville återgå, gav hon ej bestämt svar utan ville avbida »upplysning av Anden». — På frågan, om hon kände de symboliska böckerna, som läsarna i allmänhet sade sig hålla så hårt på, måste hon tillstå, att hon ej ens sett dem, och då det anmärktes, att de av domkapitlet utskickade tryckta protokollen hade i Orsa minskat läsarnas anseende, svarade hon, »att det var mot Guds ord att utskicka sådana böcker», samt anhöll å egna och sitt partis vägnar, att inkallelse till domkapitlet ej vidare skulle äga rum, tilläggande: »Det står i bibeln, att herden skall komma till fåren men icke fåren till herden». — Efter förnyade uppmaningar att framför allt under bön rannsaka sitt eget själstillstånd och beskaffenheten af den anda, under vars ledning hon och hennes meningsfränder hittills syntes stå, och med varma tillönskningar, att sanningens Gud vid denna rannsaking måtte upplysa henne, hemförlovades hon och avträdde.

Biskopen anhöll därefter att få höra domkapitlets tankar i fråga om lämpligheten att under närvarande förhållanden göra ett försök att på stället något med de förvillade uträtta. Själv vore han av den övertygelsen, att då de hittills inkallade, ehuru avlägsnade från sina anhängare och av domkapitlets samtliga ledamöter undervisade och förmanade, likväl ej ville eftergiva en hårsman av sin intagna ställning, vore sådant ännu mindre att vänta vid ett besök å hela partiets vistelseort. Den förutsedda fruktlösheten och alla övriga obehag av ett sådant försök borde dock icke därifrån avskräcka, ifall själva försöket kunde anses som en skyldighet. Men när denna förutsedda fruktlöshet sannolikt skulle höja modet hos partiet och även hos mången annan skada sanningens sak och dess väktares auktoritet, så syntes här en motsatt och viktigare skyldighet inträda, nämligen den att avbida en tid, då besöket kunde göras med något hopp om frukt eller åtminstone utan fara att mera skada än gagna. — Denna åsikt biträdades av domkapitlets samtliga medlemmar.

Läsarnas formliga separation från kyrkan kungjordes av dem själva genom en den 30 oktober daterad och till konungen ställd skrivelse, undertecknad av Lorentz

Lars Ersson, Gumulda Jonas Jönsson, Spännar Erik Larsson, Maser Anders Persson, Näs Per Persson, Dordlofva Erik Ersson och Nissa Jöns Andersson, vari de »upsäga den statskyrkliga inrättningen tro och lydnad», och som anledning till själva förklaringen angiva de, att de velat försvara sig, sedan de blivit inför Kungl. Maj:t anklagade. Med citat ur bibeln söka de ådagalägga sin rättighet att själva välja och ordinera präster, och om Dordlofva Erik Ersson heter det: »Denne, som vi hava valt ur vår hop och som skall vara församlingens tjänare, giva vi icke någon lön eller ock en obetydlig, ty han är hos sin fader och sin moder, och vi skola arbeta när dem i stället för honom, en person var dag. Detta se vi ej orätt vara, efter vi ej kunna vara utan lärare, såsom Guds ord säger, ty de andre äro förförare och predika ej enligt med Guds ord, och känna vi oss härmed ingen annan råd, för att vi kunne behålla våra själar, utan att skilja oss från dem. Och vad som huvudsakligast driver oss därtill är att de bruka en falsk så kallad avlösning, vilken varken löser eller binder utan är alldeles falsk, och hava aldrig Apostlarna och vår Herre Jesus Kristus så avlöst någon eller frisagt någon från hans synder för hans uppriktiga syndabekännelses och ångers skull». — De erkänna, att deras lärare döpt barn, kyrkotagit barnaföderskor, besökt sjuka och utdelat nattvarden, ävensom att de avrätt barn att gå i skolan för att avhålla dem i synnerhet från den »falska Lindblomska katekesen». — Bestridande att de vägrat lyda överheten vilja de »visserligen vara den underdånig i allting såsom att giva skatt, tull, heder som heder tillhör, rädsla som rädsla tillhör och allt som hör till detta utvärtes och kroppsliga livet, vilket bör visserligen åtlydas och efterkommas vad som stadgat är och icke kan vara mot Guds ord». — Skriften slutar med orden: »Denna vår förklaring bedja vi, att Hans Kungl. Maj:t tackes upptaga med all tålsamhet, ty vi hava det skrivit i stor enfaldighet och icke med någon hög ord, och att Hans Kongl. Maj:t ville upptaga det med fördragsamhet, att vi icke så skönt och präktigt sammanfattat, vad vi skrivit hava, dock med förstånd och vårt vissa allvar, att vi så mene och så göra som sagt är i denna vår förklaring. Och veta vi, att Hans Kungl. Maj:t har ett sådant sinne om sina rikets innebyggare, att han lärer vilja beställa allt gott, det önska vi ock gärna enhälligt vi så kallade läsare».

I Orsa rådde allmän förbittring mot hela läsarepartiet, och åtskilliga av Hansjö byamän hade infunnit sig den 19 september hos prosten Arborelius med klagomål särskilt över Dordlofva Erik Ersson, som av sina anhängare blivit försäkrad om ett ständigt lönebidrag och därför övergivit Oljonsbyn och slagit sig ned i Hansjö, där han ensam delade rum med en ung piga av samma parti. De anhöllo om tillåtelse att om så behövdes med våld bortjaga honom för att få lugnet återställt. Stor ovilja hade ock väckts genom läsarnes ständiga försök att locka till sig barn och ungdom och intala dem att visa olydnad mot överhet och föräldrar. Sedan dessa omyndiga personer utfäst sig att med vissa avgifter löna deras lärare, avfordrades dem medel, som utan deras målsmäns samtycke icke kunde utgå annorlunda än genom hustjuvnad och »boddräkt». Prosten, som allvarligt avstyrkte alla våldsamerheter, lovade att sammankalla allmän sockenstämma, som hölls den 10 november och blev mycket talrikt besökt. Alla instämde i Hansjö byamäns begäran och uttalade sitt ogillande över läsarnes ådagalagda förakt för gudstjänst och kristlig samhällsordning. Vidare upplystes, att läsarna i Hansjö voro minst 35 samt i Slättberg, Dingerberget, Stenberg

och annorstädes ungefär 45, vidare att Dordlofva Erik Ersson nyligen besökt Orsa finnmark och där vunnit 3 å 4 hushåll. Stämman beslöt enhälligt att till konungen avlåta en böneskrift om hjälp, att Hans Kongl. Maj:t med den makt, som svenska folket lagt i Hans Kongl. Maj:t händer allvarligen måtte tillhålla vederbörande att med skyndsam och kraftig tillämpning av gällande lagar söka återföra friden i Hans Maj:t:s trogna undersåtars hyddor.» — Till författande av denna böneskrift utsågos två av socknens mest ansedda personer, Haga Olof Olsson i Oljonsbyn och Mångs Hans Ersson i Stackmora. Den utmärkt väl och rätt utförligt skrivna inlagan, som särskilt bönfaller om skyndsamt tillämpande av gällande lagar och författningar såsom enda medel mot det onda, slutar med följande ord: »Vi vilja visst icke förfölja någon, som vill läsa Guds ord, men vi vilja hava allmän ordning, allmänt lugn och laglydnad i vårt samhälle. Här har från åldriga tider rått en innerlig gudsfruktan. Vi äro vana att flitigt besöka Guds hus, att bruka Guds ord offentligt och enskilt, men aldrig hava vi hört, och aldrig kunna vi tro, att en sann gudsfruktan skall kunna bestå därmed, att människor förbanna Guds hus, locka och tubba andra att avhålla sig därifrån samt truga och beveka enfaldiga själar att skilja sig från församlingen och i enskilda konventiklar av okallade personer mottaga sakramenten. Vi tro fasthellre, att allmän ordning, frid och endräkt böra följa den rätta gudstjänsten åt.»

Samtidigt avgick också till konungen en böneskrift från domkapitlet, som instämde med sockenstämman och framhöll, att förhör, varningar och förmaningar inför domkapitlet visat sig fruktlösa. »Det är icke endast för Orsa församlings skydd, som konsistorium med dennas förenar sina böner. Faran av den ohämmade separatistiska verksamheten och av strafflöshetens exempel kan snart hota även övriga delar av stiftet. I avseende på dessa vådor för en ännu vida större krets har rikets prästerstånd vid sista riksdag hoppfullt vänt sig till Eders Kongl. Maj:t bedjande om sådana åtgärder, som mot förförelse skydda de omyndiga och bevara familjens yttre och inre frid. Det är således även med stöd av hela Cleri Comitalis uttalade tänkesätt konsistorium till skydd för detta stifts innevånare underdånigt åberopar, vad i det Högv. ståndets underdåniga betänkande yttrat är: att där undervisning och varning, där mildhet och överseende ingenting kunnat uträtta, där kan ej vara rätt att skygga tillbaka för användande av en för handen varande lag, när samhällets och kyrkans frid äventyras och bådas ordning är utsatt för de grövsta förnärmanden.»

Till det av myndigheterna till den 27 oktober utsatta nya urtima tinget hade 27 läsare blivit instämnda. Sex av dem inställde sig ej på grund av sjukdom eller avresa från orten. Bland dem voro Dordlofva Erik Erssons moder och Näs Per Perssons hustru och syster. En annan, Bäcker Anders Andersson, hade avlidit vid samma tid. De instämndas talan fördes huvudsakligen av Dordlofva Erik Ersson, som erkände vad som lades dem till last och anförde de så många gånger förut omnämnda skälen till deras handlingssätt. Tretton personer blevo dömda till 16:32 Rdrs böter, Maser Anders Persson och Spännar Lars Larsson till 25 Rdr, Näs Per Persson, Jemtpers Jöns Jönsson och Byss Erik Jönsson till 32:64 Rdr, Näs Anna Persdotter och Bärtas Anna Nilsson till 33:16, Hol Anna Persdotter till 41:32, Gumulda Jonas Jönsson till 57:64 och Dordlofva Erik Ersson till 58:16 Rdr. Alla dessa böter skulle i händelse av brist på medel förvandlas till fängelse vid vatten och bröd. Besvär anfördes vid hovrätten, och rådman Hanschen åtog sig även nu de dömdas sak.

Att läsarnas mod icke i nämnvärd grad nedstämdes av domarna, från vilka de säkert hoppades befrielse av hovrätten, visade sig snart. I början av december öppnade Dordlofva Erik Ersson skola i Hansjö och fortsatte därmed oaktat prästerskapets förbud och varningar både till honom och barnens föräldrar. Barnens antal var omkring 12, och vid undervisningen begagnades Svebilii katekes. I mediet av månaden företog sig samme man i sällskap med Gumulda Jonas Jönsson, Näs Anna Persdotter, som nyss återkommit från Stockholm och börjat biträda vid undervisningen i skolan, och Ståbis Kjerstin Andersdotter en resa till Elfdalen, dit han blivit kallad av läsarna därstädes. Dagen efter ditkomsten eller den 20:de blevo han och hans sällskap av länsmannen gripna, under det att han som bäst höll på med att utdela nattvarden, och med kronoskjuts afsända till Mora, varifrån de av kronofogden hemforslades, allt på egen bekostnad. Vid julhögtiden, då en stor del av finnarna kommo till kyrkan för att fira helgen, gjordes ivriga försök att bland dem värva anhängare, och sju personer vunnos ock.

Under december månad ankom till domkapitlet från Kungl. Maj:t brev om anställande av visitation i Orsa genom några av domkapitlets ledamöter eller andra tjänliga prästmän, »varvid varningar mot de lagstridiga och vådliga företagen böra meddelas och alla med författningar och kristlig ordning överensstämmande åtgärder vidtagas till oordningarnas hejdande». — Domkapitlet beslöt att tillsätta en kommitté, bestående av lektorn och prosten B. K. Bellander som oråförande, prostarna A. Källström i Mora och P. U. Boëthius i Rättvik samt kyrkoherdarna J. Bergström i Fläckebo, C. I. Åmark i Grytnäs och G. Thunblad i Malung. Första sammanträdet skulle ske i februari månad i Orsa.

På en förfrågan av prosten Arborelius, huru de dop, som Dordlofva Erik Ersson förrättat, borde anses, förklarade domkapitlet, att 1. då nödfall ej varit för handen, 2. då dopförrättaren ej kunde anses för till laga ålder kommen och gudfruktig person, 3. då lämpliga faddrar för barnens uppfostran ej varit tillstädes och 4. då ingen säkerhet fanns för att själva förrättningen skett på föreskrivet sätt, så måste dopen förklaras ogiltiga.

Den av domkapitlet förordnade kommittén sammanträdde den 6 februari i Orsa kyrka efter gudstjänstens slut. En mängd personer hade infunnit sig, både läsare och andra. De sistnämnda riktade till kommittén en ödmjuk bön om lämpliga åtgärder mot läsarnas beteende mot kyrka och prästerskap. Särskilt framhölls deras försök att draga barnen från folkskolan till Dordlofva Erik Erssons och Näs Anna Persdotters skola. Mot den förre anfördes ock, att han oaktat flere föreställningar ännu sammanbodde med en ung kvinna, att han givit barn nattvarden, utan att föräldrarna visste något därom, m. m. Läsarna erkände, att genom dem hade oenighet uppkommit såväl mellan föräldrar och barn som mellan äkta makar, men de framhöllo, att så alltid blir, när Guds ord annammas, varför de ock påstodo, att sagda osämja ej var deras fel. De anklagade prästerna för att vara förförare, som lärde, att synden först borde avlätas, innan den förlåtes, och att ånger och bättring måste föregå syndaförlåtelsen; vidare sade de, att »lagen ej blivit predikad så djup som han är». — »Men», påstodo de, »prästerna predika dock i god mening men förstå ej bättre, emedan de äro opånyttfödda, detta hava vi hört av deras predikningar». — Med Dordlofva Erik

Ersson och Näs Per Persson hölls ett särskilt förhör, varvid de fingo svara på 232 frågor*). Som exempel på dessa må anföras: n:o 1. Huru lyder första frågan i Laurelii spörsmål? — n:o 2. Huru många stycken är det varom den nyss nämnda frågan handlar? — n:o 12. Vilken är skillnaden mellan de kanoniska och apokryfiska böckerna? — n:o 32. Vems Son är Guds Son? — n:o 52. Då vår Frälsare säger: på dessa två buden hänga hela lagen och profeterna, varför har han då givit oss tio stycken? — n:o 231. Beskriv enligt Guds ord och kyrkohistoriens vittnesbörd den medelbara kallelsen till predikoämbetet? — n:o 232. Men det talas ock om ett prästerskap, som man vanligen kallar det andliga och som enligt 1 Petr. 2: 9 tillkommer det heliga folket och egendomsfolket, d. v. s. alla sanna trogna. Kan du då säga mig, huru det andliga prästerskapet förhåller sig till det offentliga och vilken gräns i Guds ord är uppdragen för det andliga prästerskapets verksamhet? — Vid svaren, som i många fall vittnade om stor bibelkunskap och ej ringa fyndighet, framkommo de vanliga ensidigheterna, och båda männen påstodo ivrigt i likhet med hedbergianismen, att nådeverkningarna äro »onödiga trappsteg,» att kallelsen ej behövdes, likaledes ej den första bättringen, som av dem sammanblandades med den dagliga, m. m. Om församlingen utlät sig Dordlofva Erik Ersson på följande sätt: »Med församling menas de får, som känna sin herdes röst, och när nu, såsom förhållandet är med svenska statskyrkan, föreståndarna försvara falsk lära och bliva dess fiender, så äga de rättighet att själva inom sin hop välja en person, som skall förkunna Guds ord och utdela sakramenten.»

Efter förhöret, som varade till sent på kvällen, höll en av kommittéledamöterna en skarp predikan, vari läsarnas åsikter genomgingos och förkastades. Omedelbart därefter begåvo sig läsarna till en av sina medlemmar i kyrkbyn, där samling hölls.

Under de närmast följande dagarna undersökte kommittén prästerskapets i Orsa förhållande och åtgärder gent emot läsarna, genomgick flera av predikningarna och förhörde nattvardsbarnen samt uttalade därefter som sin åsikt, att prästerskapet långt ifrån att hava förorsakat eller befordrat söndringarna i stället gjort allt vad i dess förmåga stod att genom undervisning, varningar och förmaningar söka föra de förvillade på den rätta vägen, och att det endast av nödtvång måst överlämna saken åt den världsliga makten.

Några personer från Mora och Elfdalen voro också inkallade för kommittén med anledning av att läseriet även skulle spritt sig till dessa socknar. Angående Mora utröntes, att egentligen endast en enda person, Back Anders Hansson i Vattnäs hörde till läsarnas parti.

Medan kommittén höll på med sitt arbete i Orsa, anlände dit tvenne män, som på läseriet snart skulle utöva stort inflytande. Då Näs Anna Persdotter var i Stockholm, var hon, som förut blivit omtalat, mycket i beröring med körsnären David Forssell. Dennes länge närda åstundan att närmare på ort och ställe taga reda på »brödernas» vedermodor ökades genom underrättelsen om kommittén. Han beslöt då att i sällskap med en trosfrände, körsnären Peter Ferdinand Hejdenberg göra en resa

*) De förhördes därvidlag var för sig, den förre i sakristian, den andre i kyrkan, i hela församlingens närvaro.

upp till Orsa för att råka trosbröderna, med vilka de länge brevväxlat. Som det samtidigt pågick marknad i Sala och Hedemora, ville de ock passa på och inköpa skinn*). Den 10 februari anlände de till Orsa och togo genast in i Oljonsbyn hos Dordlofva Erik Erssons föräldrar, varest en samling samma afton leddes af Hejdenberg. Dagen därpå sändes bud till alla läsare, som kunde anträffas, och samling hölls på aftonen hos Sigås Hans Hansson i Hansjö. Denna avbröts dock av länsmanen, som för läsarna uppläste en skrivelse från kommittén**), vari länsmanen anmodades förständiga Forssell och Hejdenberg att inom tre timmar lämna Orsa socken och begiva sig till de orter, vilka de enligt för dem utfärdade pass voro berättigade att besöka. De båda männen protesterade båda mot kommitténs åtgärd, som de ansågo sakna berättigande, och mot att i det pågående starka yrvädet lämna Orsa, vilket de förklarade vore en omöjlighet. De stannade därför över natten i Hansjö och begåvo sig följande dag till en fanjunkare Sundberg, med vars bror i Gefle de voro nära bekanta. Han förklarade skrattande, att kommitténs åtgärd endast var ett skrämskott. Styrkta därav höllo de båda männen samma dag samling hos Gref Hans Ersson i Kyrkbyn, varvid så mycket folk, både läsare och andra, voro närvarande, som stugan kunde rymma. Även denna gång avbröts andaktsstunden av länsmanen, som nu var åtföljd av kronofogden, vilken förklarade, att då Forssell och Hejdenberg ej åtlytt den förra tillsägelsen att lämna socknen, fann han sig föranlåten att häkta dem. Oaktat sina protester fördes de i arrest hos fjärdingsmanen, och tidigt morgonen därpå fingo de med fångskjuts fara till Falun, och sedan landshövdingeämbetet med dem anställt förhör, ställdes de på fri fot med förständigande att inom två timmar lämna Falun och inom två dagar Stora Kopparbergs län.

Saken fick emellertid ett efterspel. Forssell och Hejdenberg klagade hos justitiekanslern över kommitténs förfarande med dem, och dess ledamöter blevo dömda till varning, emedan de överträtt sin befogenhet. »De hade att inhämta noggranna uppgifter om de till oordningarna skyldiga personerna samt om de särskilda omständigheter, under vilka oordningarna ägt rum; de med författningar och kristlig ordning överensstämmande åtgärder, som till oordningarnas hejdande skulle vidtagas, kunde för ingen del vara andra åtgärder än sådana, som voro prästmän tillståndiga i utövandet av prästämbetet». — Även tidningarna förde en livlig polemik om händelsen, och en broschyr: »Om läseriet och läseriförföljelserna i Orsa», utgavs 1854 av anonym författare (sannolikt är den skriven av Forssell), vilken skrift tager de båda männen i försvar, men den är hållen i hätsk och föga värdig ton, så att den i vida kretsar minskade deras anseende.

Kommittén insände protokollen över sina förrättningar till domkapitlet, som i sin ordning insände dem till Kungl. Maj:t med bifogat underdånigt utlåtande, vari det om läsarna uttrycker sig på följande sätt: »Det gemensamma kännetecknet på det nu vitt sig spridande falska läseriet är förkastandet av de s. k. nyböckerna och fördömandet av den kyrka, som dessa antagit, och det prästerskap, som i enlighet med dem lärar och nådemedlen förvaltar. Dessa nyböckers och den i enlighet därmed

*) På resan till Orsa stannade de över i Garsås i Mora socken och höllo där samling.

**) Två av ledamöterna, Boëthius och Åmark, hade ej undertecknat skrivelserna.

yrkade läras grundfel skall bestå däri, att de såsom villkor för nådens vinnande och bibehållande av människan fordra ett oavlätligt eget bemödande om bättring och helgelse, vare sig såsom sträng rannsaking av hjärta och leverne, varav födes den ånger över den härmedelst upptäckta synden, utan vilken nådens behov ej kännes och nåden således ej sökes, eller såsom ett allvarligt vinnläggande om det vunna nådeståndets bevarande genom oupphörlig verksamhet och flit i allt gott verk. Att de gamla läseböckerna häri hava alldeles samma med den Heliga Skrift och församlingens bekännelseskrifter fullt enliga lära, det försöker man förgäves att på det oemotsägligaste visa separatisterna. Med några misstydda ställen i bibeln och hos Luther slå de omkring sig, förkastande all förklaring av dessa ävensom framdragande några ställen i de antagna böckerna, vilka skenbart tyckas hylla egenrättfärdigheten, men om vilkas förestående förändring de förgäves underrättas. — — De giva trons namn åt sin egen inbillning att äga densamma, och pånyttfödelsens namn åt sin önskan att vara rättfärdiga, samt förlita sig sedan på att denna tro, vilken man antager sig äga, själv helgar livet hos de sålunda pånyttfödda, utan att man behöver eller ens äger rätt att falla den självverkande anden i arbetet, av vilkens verksamhet man äger in-seglet i den kända och flitigt utövade benägenheten att fördöma varje annorlunda tänkande.»

Kungl. Maj:t remitterade handlingarna till teologiska fakulteten i Uppsala för att höra dess utlåtande. Detta inkom den 7 april, och däri heter det: »Fakulteten tror sig igenkänna i den åsikt, dessa läsare ogilla, och i den de godkänna, tvenne motsatser, vilka under olika omständigheter övat ett mäktigt inflytande på det kyrkliga livet och vardera burit välsignelserika frukter men endast i sina allmänna drag tillhöra kyrkans bekännelseskrifter, tillhöra trosartiklarna, men för övrigt äro att hänföra i teoretiskt hänseende till lärotroper och i praktiskt hänseende till pedagogiska medel. De kunna ock därför, ensidigt fattade och tillämpade, lätt medföra skada, såsom de motsatta beskyllningarna ock anklaga dem, att antingen genom fordran på bättringens genomförande genom vissa bestämda grader förbise dels rikedomerna av Guds nåd, dels mänskliga anlagens olikhet, dels betydelsen och inflytelsen av döpelsenåden till ny födelse och rättfärdiggörelse eller genom ett lösligt förkunnande av nåden i Kristus och yrkande på denna nåds omfattande genom tron på Kristus befordra kristlig förtröstan och säkerhet. Att obetingat förkasta eller uteslutande godkänna någondera av dessa lärotroper förråder bristande insikt eller hyllande av reaktionär ensidighet». — Med avseende på läsarnas begäran att få begagna de gamla böckerna föreslår fakulteten »ej såsom eftergift för envis trotsighet utan såsom en hänsyn till ömtåliga samvetens längtan och behov, att gamla böckerna må så till vida få begagnas, att när så önskas, döpelsen efter den därvarande ritual må förvaltas, enskild avlösning före nattvardsgången och med frikallelse från det allmänna skriftermålet tillåtas, såsom ock det finnes omtalat 8 Cap. 1 § Kyrkolagen, likasom även vid kristendomsundervisningen den äldre katekesen må kunna begagnas».

Samtidigt som kommittén avslutade sin verksamhet i Orsa, föll hovrättens utslag i målet mot läsarna, vari häradsrättens dom fastställdes. Den 16 februari blevo därför Dordlofva Erik Ersson, Byss Erik Jönsson och pigorna Näs Anna Persdotter och Hol Anna Persdotter afförda till Falun för att undergå vatten- och brödstraff. Byss Erik

Jönsson och de båda pigorna återkommo, sedan den förra fått 16 och de senare 23 dygn, »alla med friskt mod och oförändrat utseende», såsom prosten Arborelius skriver. De fingo efter hemkomsten utstå kyrkstraff, men då Näs Anna Persdotter stod på pliktpallen, besvarade hon alla frågorna under absolutionsakten med nej, varför hon samma dag återfördes till länsfängelset i sällskap med Gumulda Jonas Jönsson, som ock skulle undergå vatten- och brödstraff*).

Efter Dordlofva Erik Erssons affärd övertog Näs Per Persson genast alla hans förrättningar, även skolan i Hansjö, och höll varje söndag gudstjänst med nattvard. Även höll han den 8 mars husförhör i Oljonsbyn med sina anhängare. Han ansågs förfara med större stränghet än sin företrädare och utestängde efter husförhöret en äldre kvinna från nattvarden på grund av bristande kristendomskunskap. Flere läsare började dock ångra sig och återgingo till kyrkan. Andra råkade i stor svärmodighet, och Ståbis Kerstin Andersdotter greps av vansinne.

Dordlofva Erik Erssons återkomst den 26 mars, då han utstått 28 dygns vatten och bröd, väntades med spänning. Strax efter hemkomsten — han hemförlades belagd med fotbojor — inkallades han till prosten Arborelius för att mottaga undervisning om betydelsen av den ågen därpå honom förestående kyrkoplikten, men han var då så utmattad både av straffet och resan, att han tillsades återkomma följande dag. Han blev då av prosten allvarligt och kärleksfullt förmanad och undervisad och syntes vara helt förändrad till sitt sinne samt erkände, att han i alla punkter haft orätt. Vid kyrkostraffet besvarade han alla frågorna med ett högt ja. Tre dagar därefter kom han tillsammans med sin fader till prosten för att mottaga ytterligare undervisning men började redan då att återgå till sina gamla åsikter. Då han den 5 april åter inkallades, infann han sig icke utan sände i stället ett brev, vari han bad om ursäkt för sitt uteblivande med förevändning av angeläget skradderi-arbete. Hans ord i brevet: »Förlåt mig, arme man», tolkades dock av prosten till det bästa. Under de följande dagarna deltog han som åhörare i konventiklarna, och den 10 april mottog han jämte sina föräldrar nattvarden af Näs Per Persson. Då han ånyo inkallades inför prosten, hade han helt och hållet återtagit sina gamla meningar.

När Gumulda Jonas Jönsson efter utståndet straff stod på pliktpallen, svarade han intet på frågorna, varför han återfördes till Falun. Till sällskap fick han Näs Per Persson, som jämte mor och hustru blivit dömd till vatten och bröd. Under hans frånvaro var bland läsarna prästbrist för handen, emedan Dordlofva Erik Ersson förklarar sig ovillig att ämbetet ytterligare utöva. Både Gumulda Jonas Jönsson och Näs Anna Persdotter fingo förnyat kyrkstraff och besvarade då frågorna med ja.

Under det samtidigt pågående lagtima tinget dömdes 54 personer den 13 april till olika bötesbelopp eller fängelse för gäckeri med nattvarden, och vid sluttinget den 7 och 8 maj Forssell, Hejdenberg och 9 läsare för gäckeri med gudstjänsten till 66: 32 Rdr samt 71 andra för samma brott till 20 Rdrs böter. Till rätten inlämnades en icke illa författad men av läsarna illa avskriven handling, vari framhölls det orimliga i att som gäckeri bestraffa deras allvarliga begäende av gudstjänst och nattvard. Besvär över de fällda domarna anmäldes, och rådman Henschen var även nu den som åtog

*) Då hon dagen förut varit hos prosten, syntes hon däremot ödmjuk och mottaglig för skäl.

sig detsamma. Hovrätten änsåg, att gäckeri ej förelegat, men fastställde i övrigt domarna. Läsarna började nu bliva betänksamma, då de sågo, att skonsamhet ej utövades, och fyra personer återgingo. Vidare vågade de under den närmast följande tiden ej utdela nattvarden.

Den 17 april hölls ånyo allmän sockenstämma för att rådgöra om bästa sättet att stävja läseriet. Enhälligt beslut fattades, att man borde vända sig till landshövdingen med en ödmjuk anhållan, att han ville till konungen framföra församlingens bön, att konungen täcktes anbefalla sin justitiekansler att ofördröjligen låta 1726 års konventikelplakat allvarligen tillämpas i den sytning riksens ständer önskat se det gällande, nämligen mot alla som i Orsa i konventiklar uppträtt såsom hemliga eller uppenbara fiender till en kristlig samhällsordning, körsnärerna Forssell och Hejdenberg minst av alla undantagandes. Följande ord uttalas i det intressanta protokollet om samlingarna: »Man var dock allmänt ense därom, att konventikelplakatet ingalunda borde tillämpas varken nu eller framdeles på sådana sammankomster, som i långliga tider ägt och ännu äga rum i från kyrkan avlägsnare byar, där under allmän gudstjänst äldre och orklösa personer alltid och i svårt väder och väglag stundom även de yngre plåga söndagligen sammanträda och hålla gudstjänst, sjungande psalmer och läsande böner och predikningar av godkända författare och därefter i stillhet återvända till sin hemvist. För att hindra och med straff belägga sådana sammankomster, varav aldrig några oordningar försports men väl mycken uppbyggelse och tröst hämtats, ville församlingen ingalunda hava förordat och påkallat konventikellagen. Däremot anser församlingen ytterst nödigt vara, att samma lag, så fort ske kan, varder strängt och noggrannt tillämpad på alla dem som under de två sista åren lämnat rum åt och deltagit uti sammankomster under och mellan söndagarna, där okallade, okunnige och oskicklige lärare och ledare uppträtt icke blott såsom utläggare och tolkare av den Heliga Skrift utan även såsom delgivare och utspridare av brev och skrifter, fulla av villomeningar och annat otyg, skrifter dem tillsända från Stockholm och andra orter och tydligen åsyftande att genom falsk tolkning af den Heliga Skrift förleda de enfaldiga till olydnad mot lagen och överhet och därmed till störande av all samhällsordning». — Vidare heter det: »Av egen sorglig erfarenhet vet Orsa församling, vad det kostat att hava lyssnat till olika främmande bedragare. Man behöver icke gå längre tillbaka i fäderneslandet hävder än 110 år för att se, vad våra gamla veta att berätta, av åsyna vittnen dem meddelat, att just från Orsa socken den folkrörelse då ledde sitt ursprung, som snart omfattade hela provinsen och omsider satte hela fäderneslandet i fara samt att slutligen, sedan av utifrån hitkallade eldgnistor en förskräckligt hotande brand uppstått, det fordrades icke mindre än strömmar av blod för att stävja det härjande elementet». —

I slutet av maj kungjordes ock från Kongl. Maj:t ett brev till allmogen i Orsa, Mora och Elfdalen, vari det heter: »Kongl. Maj:t har med stort missnöje ansett de i socknarna pågående oordningarna; allt vad som uppgivits som anledning till dessa saknade grund och befogenhet, enär i socknarna ingen annan lära blivit predikad eller vid den offentliga undervisningen följd än den, som grundad i Guds heliga ord och uttalad i den svenska församlingens bekännelseskrifter i mer än 300 år av det svenska folket varit erkänd; att Kungl. Maj:t till följd därav önskar och tillförser sig,

att den för sin varma och allvarliga gudsfruktan alltid värderade dalaallmogen icke låter sig förvillan av falska föregivanden utan förbliver den kyrkliga ordning trogen, till vars upprättande den fordom själv så väsentligt medverkat, i det den från undergång frälsat den svenske man, genom vilken såsom konung den gudomliga nåden gjorde Sveriges folk till en evangelisk-luthersk församling; samt att Kongl. Maj:t i denna tillförsikt icke för denna gång vill utsträcka åtalet för oordningarna till andra än dem, som varit deras anstiftare, huvudmän och uppsåtliga befrämjare».

Domkapitlet beledsagade denna skrivelse med en allvarlig förmaning att ej gäcka och med förakt anse den kungliga långmodigheten och mildheten samt påpekade ånyo den falska sinnesarten hos läsarna och vilka vådor deras ensidiga åsikter och halsstarriga uppträdande kunde hava med sig.

Några nämnvärda frukter visade sig dock ej vare sig av Kongl. Maj:ts eller domkapitlets brev, ty då de upplästes, voro blott några få och av de minst ihärdiga av partiet närvarande. Förbittringen mot läsarna började också att taga sig uttryck i handgripligheter, och många visade ett föga berömvärd nit i att så ofta tillfälle erbjöd sig giva läsare stryk. Då Dordlofva Erik Ersson en dag hade vandrat bort till de 5 mil från Orsa kyrka belägna finnbyarna för att där predika, lade sig flere personer i försåt för att överfalla och möjligen döda honom, då han var på hemväg. Endast därigenom att han kom att gå en annan väg för att besöka en sjuk, undgick han det skändliga dådet.

Den 8 och 9 juli 1853 hölls återigen extra ting, då Dordlofva Erik Ersson, Näs Per Persson jämte 6 å 8 andra personer såsom huvudmän dömdes till 200 dalers plikt, vilket de fingo avtjäna med 14 dagars vatten och bröd. Vid tinget var rådman Henschen närvarande som rättegångsbiträde, och hans uppträdande väckte stor förbittring hos alla icke läsare. Även flere av läsarne själva voro icke nöjda med honom utan stämplade honom som ett opånyttfött redskap, varav de tvingades att begagna sig för att frigöra sig från statskyrkan.

Under sommaren 1853 började en ny avvikelse från kyrkans lära att utbreda sig bland läsarna, nämligen förkastandet av barndopet. Redan ett år förut hade en del av trossyskonen i Stockholm och Norrland börjat omfatta baptistiska åsikter, men vid den tiden skrevo orsaläsarna till dem varnande brev mot villfarelsen. Snart vann dock Wibergs bok: »Är du döpt?» stor utbredning i Orsa och begynte vinna ej så få anhängare. Vid samma tid hade ock Hejdenberg, som bland orsaläsarna hade så gott som profetiskt anseende, blivit döpt i Hamburg, och genom honom blev ock Forssell vunnin för baptismen.

Alldenstund domkapitlet blivit anbefallt att tillse, »att genom ordinare prästerskapet i Orsa eller om behov därtill göres, genom särskilt tillförordnad prästman alla de anstalter vidtagas, genom vilka en rätt kristlig undervisning kan meddelas, förvillade sinnen i kärlek och lugn tillrättaföras och särskilt den frid och ordning vinnas, som bör tillhöra en kristlig församling», så anmodade domkapitlet prosten C. W. Baggstedt i Vika att den 1 oktober resa till Orsa och genom upplysningar och råd söka inverka på läsarpartiet, vilket dock Baggstedt undanbad sig. Domkapitlet vände sig då till skolmästaren och klockarprästen i Rättvik, v. pastor J. Bärssell, som förklarade sig villig att mottaga uppdraget och begav sig redan i mediet av september till Orsa,

Harari består dopet? Och hvem skall döpas?

alldenstund alla arbetsföra från tiden den 1 oktober till 15 november voro sysselsatta i slipstensgruvorna.

Bärssell tyckes med stort nit och mycken iver hava ägnat sig åt sitt uppdrag, men redan i början av oktober skrev han till domkapitlet ett brev, vari han uttalade sin misströstan om ett gott resultat. Oaktat han vandrat omkring överallt i byarna och samtalat med läsarna och genom vänliga och kärleksfulla förmaningar sökt rätta och varna dem, hade han ej vunnit en enda. Den vanliga invändningen lydde: »Det fordras, att vi skola göra så mycket, ångra och bättra oss, innan vi få tro, vilket alldeles strider mot Guds ord». — Många erkände dock, att en bättring måste föregå tron och att goda gärningar skola följa efter den, »men», sade de »prästen får icke tala därom, icke yrka på deras nödvändighet, ty då är evangelium förfalskat». — Genom Wibergs bok och andra skrifter, som tillsändes dem, började läsarna också förlora sitt förra förtroende för Luther och de symboliska böckerna. Endast bibeln förklarades för rättesnöre, varför de ofta framkastade sådana frågor som: »Var står det i bibeln, att vi skola taga nattvarden i kyrkan, att barn skola döpas, att konventiklar ej få hållas?» o. s. v. — Bärssell bad att få sitt förordnande upphäft, men domkapitlet uppmanade honom att ej förtröttnas utan fortsätta sin mission till den 1 maj.

Under vintern var därför Bärssell outtröttlig i sin verksamhet. Läsareförsamlingen, som vid denna tid bestod av 124 personer, indelade han i smärre avdelningar, och varje sådan inkallades till religionssamtal var 14:de dag. Däröver yttrade många av läsarna sitt missnöje och klagade över att just de skulle hindras i arbetet, plågas, stämmas och förhöras, fast de icke göra någon människa för när, då däremot andra, som supa, svärja, slåss m. m. få gå oantastade. »Varför», sade de, »skickar domkapitlet ej en präst till dem?» — De infunno sig därför ogärna och sällan på religions-samtalen. Många sökte övertala Bärssell att låta länsmannen hämta läsarna, men Bärssell höll med rätta före, att detta icke kunde få namn av kärleksfull undervisning. Endast en man och två kvinnor återgingo till församlingen, och Näs Per Persson gjorde allt för att motarbeta Bärssell. Vid samlingarna utdelades vid denna tid ej mera nattvarden, utan var och en tog sig själv enligt Luc. 22: 17 och utan avlösning. Barndopet ogillades allmänt, så att alla under sista halvåret födda barn voro odöpta. Anstalter gjordes även för en utflyttning till Amerika.

Domkapitlet ville gärna, att Bärssell skulle ytterligare fortsätta sin verksamhet, men han undanbad sig nytt förordnande på det bestämdaste. Strax efter hans avresa anlände Hejdenberg till Orsa, där han uppehöll sig ungefär en månads tid. Redan förut hade han döpt några personer i Mora, och den 6 juni döptes i Enån 16 personer, av vilka den första baptistförsamlingen i Dalarna bildades. Den erhöll namnet Hansjö församling och fick Maser Anders Persson till föreståndare. Den 30 juni döptes i en liten sjö nära Slättberg 25 personer, och snart hade så gott som hela läsarpartiet med Dordlotva Erik Ersson och Näs Per Persson övergått till baptismen. Endast omdöpta personer erhöles vid denna tid nattvarden. — Näs Per Persson blev snart en av de ivrigaste utbredarne av baptismen och utsträckte sin verksamhet långt utom Dalarna, och varken böter eller fängelsestraff kunde i nämnvärd mån hindra honom häri.

I Elfdalen började den egentliga separatismen från kyrkan i december 1852, då Dordlofva Erik Ersson anlände dit på grund av en kallelsekrivelse, som var under-tecknad av Dys Erik Ersson och Klockar Lars Jonsson. Dagen efter ankomsten eller söndagen den 19:de höll han en samling, varvid han utdelade nattvarden till 13 personer. Som redan förut är nämnt, blev akten avbruten av länsmannen, som upptecknade de närvarandes namn och förpassade Dordlofva Erik Ersson med sällskap ur socknen.

Skilsmässan från kyrkan var emellertid gjord, och läseriet fick i Elfdalen fullkomligt samma karaktär som i Orsa. Med Norrland och Stockholm stodo läsarna i livlig förbindelse, och därifrån erhöles de en del skrifter såsom Evangelisten, Wibergs böcker och de norrländska läsarnas försvar inför Hernösands rådhusrätt, vilken sista skrift bland dem åtnjöt så gott som symboliskt anseende. Med Norrland underhölls förbindelsen även genom vandrande småsmidshandlande från socknen, och bland dem nämnes särskilt Kettis Per Larsson i Månsta, som av pastor loci, kyrkoherden A. F. Strandell, får vitsordet: »en dumdryg och genom framgången av sin handel bortskämd människa». — Prästerskapets varningar och förmaningar bemöttes med hån och åtlöje, men en viss verkan hade dock sockenstämmans beslut, att alla utgifter, som i och för rannsakingar m. m. blevo en följd, skulle utdebiteras ej på socknen utan på läsarna allenast. Flere som känt sympati för dem drogo sig fördenskull tillbaka och lovade att ej vidare höra på dem, och antalet läsare översteg aldrig 55. Varje söndag infunno sig en eller två av dem i kyrkan, tydligen i avsikt att inför partiet kunna redogöra för vad som syntes anmärkningsvärt av predikan. I början av februari 1853 utdelade Dys Erik Ersson nattvarden åt 53 personer i byn Holen, varom anmälan genast gjordes till domkapitlet och justitiekanslersämbetet.

Söndagen den 6 mars hölls samling hos kyrkvärden Sar Lars Larsson. Länsmannen, som fått reda på förhållandet, mötte vid den allmänna gudstjänstens början en av ledarna, Marit Lars Ersson i Holen, »en djärv och oförsynt man», utanför kyrkan och frågade honom, om han ej tänkte gå i kyrkan, varpå denne i övermodig ton genmälte: »Var är kyrkan?» och passerade förbi. Då länsmannen efter högmässans slut gick för att taga reda på läsarna, mötte honom en person, korpralen Hurtig från Roth, vilken bevistat deras samling och av sinnesskakning blivit vansinnig och av flere personer fördes till sitt hem. Inkommen i Sar Lars Larssons stuga, där 31 personer voro församlade, uppläste länsmannen årets bönedagsplakat, vilket mottogs med hån och åtlöje. Dys Erik Ersson, som kort förut blivit invigd till präst, samt Klockar Lars Ersson och Marit Lars Jansson förklarade å sina egna och övrigas vägnar, att de ej tänkte lyda överheten utan endast Guds ord, och då länsmannen ville förklara, att just i Guds ord var lydighet för överheten anbefalld, började hela församlingen att sjunga med full hals, så att länsmannen blev fullkomligt överröstad, varpå han gick sin väg.

Då de tre ledarne voro inkallade för den prästerliga kommittén i Orsa, påstodo de i likhet med orsaläsarna, att prästerna predikade falsk lära, och anförde särskilt ett uttryck av v. pastor C. A. Alin, »att syndasorgen är den degel, vari syndaslagget skall utrensas» — För övrigt förklarade de helt öppet, att kommitténs ledamöter voro helt och hållet odugliga att meddela dem någon nyttig lärdom, och på det hela taget var deras uppträdande djärvare och mera oförsynt än orsaläsarnas, vilket torde bero på socknarnas allmänna folklynne.

Den 4 maj var Dys Erik Ersson inkallad till förhör inför domkapitlet. Som sällskap hade han med sig Klockar Lars Ersson. Han hade de vanliga beskyllningarna mot nyböckerna, och då han erinrades om Luthers skarpa ord om vinkelpredikanterna, svarade han, att han blivit kallad av församlingen. Tillfrågad om han trodde, att Gud kan förlåta synderna utan ånger svarade han ja. Ångern vore endast något å människans sida, varpå syndaförlåtelsen ej beror, och vid nattvardsgång kunde han omöjligt veta, om hans ånger vore sann eller ej. Om prästerna sade han, att de predika egenrättfärdighet, då de lära, »att vi skola rengöra oss». — Även påstod han, att han själv ej upphäft sig till lärare och att han gärna ville bliva fri, om någon annan kunde erhållas, som lärde riktigt, varpå han inlämnade en av 18 personer undertecknad skrivelse, som bestyrkte detta. Med största bestämdhet avslog han domkapitlets tillfrågan, om han ville stanna i staden en tid och åtnjuta undervisning, varpå han av biskopen erhöll en allvarlig och skarp förmaning och fick avträda.

Från Västerås begav han sig till Stockholm och Uppsala för att av trosfränderna därstädes erhålla råd. Efter återkomsten till hemorten vidtog han ock för en tid den åtgärden att hålla konventiklar blott på söndagseftermiddagarne och att ej utdela nattvarden. Men snart övergav han denna anordning, och redan i slutet av juni höllos sammankomster om söndagarna från kl. 10 till sent på aftonen, och tredje böndagen, den 5 juli, utdelade han i Månsta nattvarden till 30 personer.

Till urtima ting, som hölls den 27 juli, hade 52 personer blivit instämnda. Av dessa voro 27 närvarande och blevo för sabbatsbrott och gäckeri med nattvarden dömda till 20 Rdrs böter, över vilken dom besvär anfördes i hovrätten, varvid de erhöillo hjälp vid besvärens uppsättande av en fabrikör P. E. Elde. Den 15 september dömdes Dys Erik Ersson ånyo till samma belopp för nattvardsutdelningen på nästförflutna böndag. Genom hovrättens utslag den 5 december nedsattes böterna med en sjättedel, enär rannsakingen utvisat, att avsikten ej varit att driva gäck med sakramentet. Dys Erik Ersson och en annan av ledarna, Göran Olov Persson, vilken flere gånger upplåtit lokal för samlingarna, dömdes dock att var för sig böta 66: 32 Rdr eller vid bristande tillgång undergå 14 dagars vatten och bröd.

I september samma år inköpte läsarna för 80 Rdr en stuga i Holen för att användas vid gudstjänsterna. Denna stuga stod alltid oläst och hade ingen särskild vårdare, emedan intet intrång av obehöriga personer vore att befara, då dessa enligt Dys Erik Erssons utsago »voro lika rädda för separatisterna som för den onde». — Under året ökades dock ej deras antal, utan i stället återgingo några till statskyrkan.

I förra hälften av år 1854 började även elvdalsläsarna att vända sig mot barn-dopet. Per Mats Lars Janssons i Kyrkobyns hustru, Margareta Jansdotter, hade den 14 februari fött ett barn, som hon vägrade att låta döpa, ehuru mannen, som vistades på annan ort, ville att dop skulle ske. En av de mera bemärkta bland läsarna, Tenn Lars Larsson i Näset, vägrade ock att låta döpa sitt i mars månad födda barn och sände kyrkoherden, som i brev sökt förmå honom att ändra beslut, ett av honom med Dys Erik Erssons hjälp uppsatt svar, vari han anför skälet för sitt handlingssätt*).

*) Brevet är av följande lydelse: »Ett kort svar på kyrkoherdens skrivelse till mig angående det barn jag fått så får jag nu gifva tillkänna att jag genom Guds nåd blifvit dragen in i Guds heliga ord

Under juni månad anlände Hejdenberg till Elfdalen och höll upprepade sammankomster såväl i läsarnas lokal i Holen som i byarna Öster Myckeläng, Åsen och Blyberg. Överallt gjordes åt honom sammanskott i penningar och matvaror. Den 17 juni förrättades i Dalälven vid Månsta det första baptistdopet och den 19:de det andra i Rotälven. Vid det första döptes 15, vid det andra 17 personer. Dagen inleddes med bibelförklaring och bön, varefter de som skulle döpas gingo ut i vattnet en och en, iklädda en dopskjorta, och neddoppades under instiftelseordens uppläsande, varefter förrättningen avslutades med bön och sång. Under sommaren döptes av Hejdenberg 140 personer. Den nybildade församlingen fick Dys Erik Ersson till föreståndare.

Vid urtima ting den 27 oktober voro Hejdenberg, Dys Erik Ersson, Klockar Lars Persson, Per Mats Lars Jansson och Kettis Mats Larsson i Åsen instämnda, men som de ej infunnit sig, kunde intet utslag meddelas, utan uppsköts saken till lagtima tinget den 1 mars 1855. Endast Hejdenberg och Klockar Lars Persson voro då närvarande. Den förre erkände vad som om honom vittnades och begärde att inför rätten få uppläsa dels en från danskan översatt avhandling: »Baptisternas uppfattning av åtskilliga stycken i den Heliga Skrift,» dels en ur Fridsbudbäraren för 1853 avtryckt skrift: »Guds ord är icke bundet», vilket dock avlogs. Klockar Lars Persson sade sig hava erhållit sina åsikter om dopet endast och allenast genom allvarligt begrundande av bibelns ord. Wibergs skrift hade han icke läst, »emedan den var tryckt med latinska bokstäver, vilka han ej kunde läsa».

Intet utslag ägde dock rum nu, alldenstund Hejdenberg behövde ytterligare höras och emedan flere instämnda personer voro frånvarande, men skulle saken framdeles åter upptagas.

I båda socknarna uppgick läseriet således helt och hållet i baptismen. Vid 1855 års slut voro baptisterna i Orsa 90, i Elfdalen 185 och i Mora 25. Deras ledare började under nästföljande år även sammanviga personer till äkta makar, s. k. trolovningar. Den 19 april förrättades sådana för första gången av Bock Anders Hansson i Vattnäs och den 14 juni av Maser Anders Persson i Hansjö. De som hade beslutit att ingå äktenskap med varandra, fingo på någon sammankomst inför de församlade taga varandra i hand och förklara, att de ämnade leva tillsammans som

och nu icke hafver lof af min fader att ställa eller rätta mig efter något annat och jag finner i den heliga skrift hals inte varken af Christus sjelf eller hans apostlar som uttryckligen gifver någon befallning att döpa nyfödda barn därför vågar jag icke befordra denna sak ty jag är mera rädd att jöra mot min fader i himmelen än att göra emot alla människor på hjorden hvad som kan vederfaras mig för allt detta (som blott häles för ett tredskande haf den största hopen) det är jag obekymrad om ty saken är Herrans.

Tenn Lars Larsson i Näset.

Läs Johannes 2 Epistel Cap. 1 v. 9, 10, 11».

äkta makar, varpå de i sina hem bjödo sina närmaste på en måltid i förening med läsning av någon betraktelse. — Ett år därefter voro baptisterna i Orsa och Elfdalen cirka 175 å 200 i vardera socknen, i Mora omkring 100. Av »trolovade par» fanns i vardera av de två förutnämnda socknarna omkring 10 å 12.

Huru dessa församlingar året därpå nästan helt och hållet upplöstes genom den s. k. sjödinska syndfrihetsläran, som från Våmhus spred sig till dem, och huru de sedan rekonstruerades, ligger utom ramen för denna skildring.

Viktigaste källor:

Otryckta: Västerås domkapitels protokoll och upplästa handlingar (protokollen för den 31 mars, 1 april och 19 maj äro tryckta).

Konungens Befallningshavandes i Falun protokoll.

Orsa och Elfdalens häradsrätts och sockenstämmas protokoll.

En bunt »Handlingar i läserimål» och en d:o »Brevkoncepter» från landsfiskalsarkivet i Leksand.

»Några upplevelser den tid då de andliga rörelserna började i Orsa vid slutet av 1840 och början av 1850-talet» av Dordlofva Erik Ersson och Näs Per Persson.

Tryckta: A. Lagergren: Om de andliga rörelserna i Sverige, särdeles med avseende på den riktning separatisterna utvecklade. Stockholm 1855.

Om läseriet och läseriförföljelserna i Orsa. Stockholm 1854.

And. Åström: Baptismen i Dalarna. Sundsvall 1893.

K. Mandell: Norra Dalarnes Distrikt- och Missionsförenings 50-årsberättelse. Mora 1911.

Tidning för Falu Län och Stad 1852—56.

